

Keynes upp och ned

Publicerad i *Socialpolitik* nr. 4-5/1999

"Med full fart mot bättre tider", utropade Dagens Nyheter häromveckan (3 oktober 1999). "Korka upp champagnen, köpfesten har börjat. Inkomsterna växer, skatterna sänks och jobben blir fler. Det går bra för Sverige, säger regeringens företrädare."

Och Konjunkturinstitutet och de stora bankernas prognosmakare håller med. När detta skrivs, en av de sista dagarna i oktober, har börsen slagit rekord; "all time high".

För alla har det inte blivit bättre. Glesbygden fortsätter att avfolkas. Invandrare fortsätter att vara både arbetslösa och diskriminerade. Antalet socialbidragstagare har sjunkit, men ligger fortfarande skyhögt över de högsta nivåerna från 60-, 70- och 80-talen.

Men på det stora hela ser konjunkturutvecklingen positiv ut. Arbetslösheten minskar, om än i mycket ojämn takt mellan olika branscher och olika delar av landet. I storstäderna råder det redan brist på många av de yrkesgrupper som drabbades hårdast av kris och nedskärningar för några få år sedan (vårdpersonal, byggnadsarbetare, m.fl.).

Regeringen har börjat utfärda löften igen. Inte minst barn- och barnfamiljer - 90-talskrisens allra största förlorare - utlovas maxtaxa, höjda barnbidrag, gratis förskola och dagis även till de arbetslösas barn. Det dramatiska raset i barnafödande - från drygt 120.000 barn 1990 till knappt 90.000 under senare år - har måhända skrämt upp politikerna.

Stora skattesänkningar utlovas. Partierna övertrumfar varandra i sin vilja att sänka skatter och stimulera den privata konsumtionen. Bra, eller hur?

Men stopp ett tag. Känns något välbekant? Påminner inte retoriken litet grand om det sena 80-talet? Är det något som är fel?

Jag tror det. När politikerna börjar motivera skattesänkningar och bidragshöjningar med hänvisning till att det går bra för Sverige bör vi se upp.

Den svenska ekonomiska politiken har under den senaste tjugofemårsperioden varit konsekvent endast i ett avseende: den har genomgående förstärkt konjunktursvängningarna. Politiken har, för att använda nationalekonomisk jargong, varit "procyklisk" - politikerna har varit generösa under goda tider, men stramat åt i dåliga.

Detta är usel konjunkturpolitik. Det är också dåligt från social och mänsklig synpunkt. Det är ju faktiskt under dåliga tider som människor behöver mest stöd från den offentliga sektorn. Det är när marknaden härjar som värst med folk som vi ska kunna lita på våra offentliga trygghetssystem.

Skillnaden mellan ingen konjunkturpolitik alls, klok konjunkturpolitik och svensk konjunkturpolitik de senaste decennierna kan illustreras på följande sätt:

(tre olika kurvor)

1. Ingen stabiliseringspolitik
2. Klok stabiliseringspolitik
3. Svensk destabiliseringspolitik

Låt mig illustrera med den senaste tioårsperioden. Men tokigheterna började redan för 25 år sedan.

I slutet av 80-talet rådde goda tider. De enorma budgetunderskott som den socialdemokratiska regeringen ärvde efter de borgerliga regeringarna 1976-82 var eliminerade, och stadsbudgeten började t.o.m. visa överskott. Skördetiden var inne.

Rader av generösa reformer genomfördes. T.ex. utbyggnaden av föräldraförsäkringen, vilket tillsammans med en mycket låg arbetslöshet banade väg för en drastisk ökning av hushållens privata konsumtion och skuldsättning (och barnafödande). Vid en tidpunkt då realräntan efter skatt var negativ, och efterfrågan på lån därmed hög, avreglerades finansmarknaderna, och det blev fritt fram för ansvarslös utlåning.

Vi fick "boomer" och "bubblor": en byggboom, en baby boom, en fastighetsbubbla, en börsbubbla, m.m.

Redan kring 1990 började det vända, även om politikerna i det längsta vägrade se den annalkande krisen.

Skattereformen minskade värdet av ränteavdragen, och skuldsättning blev allt mindre lockande. Till denna effekt kom omsvängningen från låg till hög realränta, som sammanföll i tiden med en internationell lågkonjunktur, och med Maastricht-avtalet och förberedelserna inför EMU.

När så kronkrisen blev ett faktum 1992 rasade den privata efterfrågan. Enkelt uttryckt reagerade den privata sektorn - företag och hushåll - helt rationellt på den räntechock vi utsattes för: alla försökte dra ned på sina utgifter, och öka sitt sparande.

När vi väl var inne i en lågkonjunktur blev finanspolitiken restriktiv. Vi fick ständiga "krispaket", skattehöjningar, nedskärningar och ökad osäkerhet om vilka spelregler som skulle gälla i framtiden. Oron för arbetslöshet förstärktes av oro för politiska beslut om socialförsäkringssystemen, de framtida pensionerna och mycket annat.

När krisen var som allra djupast var det **hot** som dominerade den ekonomisk-politiska debatten. Speciellt framträdande - och trovärdiga - var hoten efter valet 1994. Varje gång Göran Persson talade om "skarpa beslut", eller Mona Sahlin om det positiva i sänkta ersättningsnivåer inom socialförsäkringssystemen, kände sig medborgarna, med all rätt, hotade.

Även hoten kom därmed att spela en pro-cyklisk roll, och förstärkte den allmäkonomiska krisen. I stället för att försöka dämpa raset i den privata konsumtionen med hjälp av förtroendeskapande åtgärder tillämpade regeringarna, och

speciellt efter 1994, en renodlad skämseltaktik. Att hushållen skulle försöka öka sitt sparande som en följd av den höga realräntan var väntat, men att ökningen blev så drastisk som den blev sammanhängde också med att det politiskt framkallade "krismedvetandet" gjorde att människor reagerade på ett sätt som var rationellt för den enskilde individen, men förödande för samhällsekonomin i stort.

Den statsfinansiella krisen byggdes upp i början av 90-talet av en kombination av en ofinansierad skattereform, som gav den offentliga sektorn väsentligt lägre inkomster än beräknat åren 1991-92, och av snabbt växande utgifter för räntebetalningar på statsskulden. Från och med 1992 sjönk de offentliga inkomsterna kraftigt som en direkt följd av raset i sysselsättning och efterfrågan samtidigt som kostnaderna för räntebetalningarna och arbetslösheten växte lavinartat.

Det finanspolitiska svaret på krisen, framför allt efter regeringsskiftet 1994, blev skattehöjningar och drastiska nedskärningar av offentliga utgifter. Budskapet om att Sverige hade "levt över sina tillgångar" hamrades in, och receptet blev att minska statens utgifter, sänka nivåerna i socialförsäkringssystemen och strama åt efterfrågan ytterligare.

I flertalet kommuner blev kombinationen av minskade skatteinkomster och växande utgifter för poster över vilka kommunerna saknade egentlig kontroll, såsom socialbidragen, en finansiell kris, som framtvingade kraftiga neddragningar.

Sysselsättningskollapsen inom den privata sektorn efter 1992 åtföljdes av massavskedanden inom den offentliga, framför allt i kommuner och landsting. Den lågkonjunktur som var en direkt följd av 80-talets ekonomisk-politiska lättssinne kom därmed att fördjupas ytterligare.

En liknande utveckling ägde rum inom socialförsäkrings- och familjepolitiken. Under 80-talets högkonjunktur förbättrades villkoren. När efterfrågan sedan rasade krävde staten uppoffringar. "Det är slut på godiset nu", som en känd minister brukade framhålla när barnbidrag och mycket annat sänktes just när krisen var som allra djupast.

Till de formella regelförändringar som gjordes inom socialförsäkrings- och familjepolitiken skall läggas de informella. Som alla pekade i en och samma riktning: tuffare tag mot arbetslösa, handikappade, änkor och barnfamiljer.

Det blev allt svårare, och alltmer integritetskränkande, att få ut det krympande socialbidraget. AMS skärpte reglerna för ersättning från A-kassan just när arbetslösheten var som högst.

I dag går vi - kanske - mot en ny högkonjunktur. Och ånyo kan vi se hur den perversa logik som säger att det är i goda tider som den offentliga sektorn skall expandera firar nya triumfer.

Låt oss inte upprepa alla misstagen från förr. Visst bör områden som skolan, inklusive förskolan, få ökade resurser, efter alla neddragningar. Och barnfamiljerna bör stödjas,

gärna med en drastisk höjning av barnbidragen. Men generösa skattelättnader och allmän stimulans till privat konsumtion kan få vänta till nästa lågkonjunktur är ett faktum.

Det är svårt, det medges, att bedriva klassisk keynesiansk stabiliseringspolitik idag, med fria kapitalrörelser, EU-medlemskap och en alltmer globaliserad ekonomi. Men vi behöver ju inte därför vända stackars Keynes upp och ner.

Stefan de Vylder